

Hikâye:

JETİM

MUHTAR AVEZOV

¹Jaz ortasınıñ koñır keşi. ²Ulı tavdıñ bökterinde keştiñ koñır salkın jeli esedi. ³Kün batıp, ımurt jabılıp baradı. ⁴Künbatıstı kalıñ kara bult baskan, aynalada küñgirt tartkan töbeler koñırkay tartıp, tün tınıştığına karay boysungan sıyaktı. ⁵Sonday jüden sarılğan töbelerdiñ arasımën üş salt attı kele jatır edi. ⁶Bulardıñ beti, kalıñ tavdıñ işi. ⁷Künbatısta alısta javın bar edi. ⁸Sol alısta kün kürkirep jattı. ⁹Anda sanda kök jiyektiñ tusında kün jarkıldap tur. ¹⁰Bult kalıñ, jarkıldagı küşti edi. ¹¹Kara barkın tartıp karañgılana bastagan aspanda tüksiyege katal kabak, kulazıp jüdegen iyemizdik bilgendey. ¹²Ülken jarıktıñ öşer aldında bir sönip, bir lap etip janganınday, künbatısta jark etken najagay jarıgımën küñgird dalanı elde nege ümittendirip turgan sıyaktı. ¹³Tav bökterindegi koñır jel akırındap buralıp soğıp, salbıragan şerli küydi kozgaganday boladı. ¹⁴Tabıygat salkın tüste bolsa da, suluv tildi süygendey, izdegendey edi. ¹⁵Mëñgi muñlı şermen üzilip üzilip sokkan jelmen birge jürekti akırın akırın şımşığanday edi. ¹⁶Sol kezde iyemizdikte jüdev tartıp, uykıga batıp bara jatkan dalanı eñşi jigittiñ zar muñlı davısı uzak tolkındı ırgagımën terbetkendey boldı. ¹⁷En salkın tüsti tabıygat ortasında jelikti kızıkta eske tüsirmey, ulu bir sabırda eske tüsiregendey. ¹⁸En salgan jigitter tabıygatpen jalgasatın til tapkanday bop, keyde bayavlap koñırlatkan, keyde şırkıragan suluv enmen tün kuşagına kirip kele jattı... ¹⁹Bul müynette adamnıñ eñi de alısta kürkiregen künde, üzilip sokkan bökterdiñ jelindey tabıygatnıñ özinen şıkkın bir kuvat sıyaktı edi. ²⁰Boydı tabıygat kuvatınday bolıp toñazıtıp, köñildi jüz tolkatın kuvatı bar edi. ²¹En keyde batkan kün men beyvakka koştastırğan ün sıyaktı.

²²Bul jigitter iyemiz tavdıñ işimen tünde jürüp ötpek bolıp, tav sırtındağı eldi betine alıp, jalgızayak jolmen tün katıp kele jatır edi. ²³Osı kezde osı tavdıñ sırtında jigitter kele jatkan jaktı betine alıp, jalgız jayav bala kele jattı. ²⁴Jol üstinde ımurt jabılıp, kas karaygan şakta jalgız kele jatkan balanıñ oyında ülken muñ, kabagında kalıñ kaygı bar.

²⁵Tabıygat balaga katal, suvık körinedi. ²⁶Jan jakta jüdev tartıp, jumırlangan boz töbeler kaygılı sırimen, dünüye şerimen sazarganday. ²⁷Betindegi ak köde, sarı selevdi süyretilip, suvmandap sokkan tün jeli jelpiy kozgap silkintip tur.

²⁸Karavıtkan köleñkeli saylar tünniñ karañğı sırnı bavrına jıyıp, èlde nege saktap turganday boladı. ²⁹Belgisiz tuñğıyık jüregin jañıstadı. ³⁰Èri salkın, èri korkınıştı küydi esine tüsirgendey boladı. ³¹Jüregin korkınış basıp, jalğızdık jep kele jatkan balanı ne bastap keledi? ³²Jeti tünde aydap şıkkın aydavşısı kim? ³³Aydavşısı sol balanıñ tagdırı edi.

³⁴On jasır Kasımınñ budan bir jıl burun kèri èjesi ölip geldi. ³⁵Odan jartı jıl burın özi tavğan èke-şeşesi ölgende... ³⁶Öz èke-şeşesi ölgende Kasımınñ süyenişi bolıp kalgan kèri èjesi bar edi. ³⁷Kasımınñ kişkentay èlsiz bası tagdırdıñ bunıñ basına kelerlik barlık sokkısın tügelimen körip şıkkın. ³⁸Aldıñğı ölümnen keyin jartı jıl ötkende kèri èjesi de ölip edi. ³⁹Buringı bala, burın erkelikpen jılaytın Kasım èjesi ölgende küni şın kaygımen jılap edi. ⁴⁰Basına aspan kulaganday uvayındı sol küni körip edi.

⁴¹Jakın, janaşır tuvıskanı jok bolsa da, mañayındağı el èjesiniñ öligin üyden alıp şıgarda, kişkentay Kasım ülkeygen kekse kisi aytatın zardıñ bèrin ayıp şeşesiniñ üstine jıgılıp, ayrılığısı kelmey kuşaktap:

⁴²Èjetay, meni kimge tastap kettiñ?! ⁴³Meni nege ala ketpediñ, meniñ kañğıp kalganın ba? ⁴⁴Meniñ şınımnen sorlı, şınımnen jetim bolganım ba? dep zarlaganda, eldiñ say süyegin bosatıp, kèri-jastıñ jüregin eritken bolatın.

⁴⁵Kasımğa özge eliktiñ bèrinen èjesiniñ öligi batıp edi. ⁴⁶Èjesi demi üzilgen müyнетine şeyin karsı aldına, ayak jagına Kasımdı otırgızıp koyıp, sodan közin almay jatıp üzilgen. ⁴⁷Kèri kevdesinen janı şıkkınşa, Kasımğa endigi kaygıñın kañşalık avır bolatın bilip, bunıñ sorlı bolgan pişinin köriüvge öziñiñ közi şıdamay, esirkep, barlık küşin jıyıp, ezüv tartıp külgen sıyaktanıp jatıp edi. ⁴⁸Sonda ömirdi tilese Kasım erjetkenşe dep tilegen. ⁴⁹Kulnımınñ buganası katkanşa rakım et. ⁵⁰Sorlı kılıp kaksatpa, zarlatpa, körde meni küñretpe!" dep tilep edi.

⁵¹Èjesi osı tilektiñ üstinde ölip edi. ⁵²Kasım sol küngi jılavıman bastap, ülken kisidey kaygıga, karalı küyge tüsti. ⁵³Şeşesin joktap jılanganda, eljirep süygen atası, öz èke-şeşesi tügelimen köz aldına kelip elestep, keşegi jılı uyanı köz aldına èkep turganday boluvşısı edi. ⁵⁴Kasım bèriniñ de atın atap şakırıp, kişkine ak tayakka süyenip turıp, jalğız özi oñaşaga ketip, zarlanıp jılavşısı edi.

⁵⁵Kasım uyıktasa, bakıtka jetkendey bolıp, özin aldına alıp süyip uvatıp, közin sürtip jürgen èke-şeşelerin köriüşisi edi.

⁵⁶Bèri de, biz tirilip keldik, endi ölmeyimiz... ⁵⁷Sen korgansız emessiñ, sen jilamaysıñ, seniñ köz jasın bizdi kayta alıp keldi devşi edi. ⁵⁸Kasım tüsinde erkelep, eşesiniñ tösin iyiskep “meni nege jılatıñ?” dep ökpe aytatın. ⁵⁹Oyana kelse, körgeñi tüs bolsa da, Kasımniñ köñli solardıñ ölgenine köpke şeyin senbey jürdi. ⁶⁰Belgisizden solardan habar èkelüvşi barday, ne bolmasa birevi keletindey, köñil hıyalın sol oy bileydi.

⁶¹Birak künder ötti. ⁶²Kasım jetim boldı. ⁶³Jetimdik bugan özin barlık suvık pişininde emin erkin tanıttı. ⁶⁴Katal tagdır mıktı kolımen kattı ustadı.

⁶⁵Künnen kün ötken sayın eşesi kelmeytin bolıp, alıstay bastadı. ⁶⁶Onıñ beyiti Ulı Tavdıñ bökterinde alısta kaltı. ⁶⁷Avıl tav asıp köşip ketti. ⁶⁸Eşesi tiri bolgan kün Kasımniñ köñlinen suluv sagımday, jazgıturgı mamık tüsti bulttay bolıp, kayta oralmastay bop jogala bastadı. ⁶⁹Eşesiniñ munı uvatıp aytatın ertegisi, keşki mezgilde aldına alıp küpisine orap oturıp, terbetip aytatın sezimdi koñır èni de jogaldı. ⁷⁰Öşti. ⁷¹Kasımniñ ümitti jarık küni de battı.

⁷²Eşesi ötken soñ “Jakımımın” dep, janı aşıgan iye bolıp şığıp, İysa degen agayını Kasımdı kolına aldı. ⁷³Kasımniñ èke-şesinen otuz şaktı koy, on şaktı kara kalıp edi.

⁷⁴İysaga Kasımniñ malın bererde jurt: ⁷⁵“Jetimniñ malına kıyanat kılma! ⁷⁶Özin adam gıl, küt, asıra, jılatpa!” dep tapsırgan bolıp berip edi.

⁷⁷İysanıñ balaları köp, malı jokka jakın kedey bolatın. ⁷⁸Urıskalı dolı katını Kadıyşa men İysa, Kasımda algaşkı kolına kirgizip alısımın maldı öz malınday, öz mülkindey bavray bastadı.

⁷⁹Tünde el jatkanda jetim kozıday tas bavır bolıp kalgan Kasım jat uyada uyıktay almay, körpeniñ astında ündemey jılap jatkanda, İysa men Kadıyşanıñ èñgimesin esitip edi. ⁸⁰Sonda olar Kasımın birge kelgen maldıñ sanın azsınıp, èrkaysısınıñ tüsin atap, ène bir kök savlık pen karabas koydı sogımga jiberemiz, kaska sıyırdı satıp, üy-işine, bala şagaga sèvdegerden bul alamız, dep aşıkka salıp keñesip jattı.

⁸¹Kasımniñ körpe astında jılap jatıp, murnın tartıp dıbis bergeni de olardı burıngı èngimeden tygan jok edi.

⁸²Kasım osı tünnen bastap bar kaygını işine jıya bastadı. ⁸³Mañayındağı körşi katındar, senimsiz topas şaldar:

⁸⁴Bala, malıña iye boluvga jaramaysıñ!... ⁸⁵Èëy, seni Iysa jeydi goy. ⁸⁶Seniñ malıñdı kurtadı goy. ⁸⁷İye bol!, degen sözderdi aytkıştap koyatın.

⁸⁸Kasım söylep, orındı söz aytıp jeñe almaydı. ⁸⁹Birak köñline jetimdik, èlsizdik kaygısı zil-kara tastay ornap kaldı. ⁹⁰Az zaman ötkende burıngı tolık ajarlı Kasım appak bolıp kuvarıp jüdep, ilgyı kabagı tüyilip, kaygı sızımen tüksiyip aldı. ⁹¹Jalgızdık, sorlılık kebin barlık pişinimen bildiretin bolıp edi.

⁹²Burıngı kışkine èlsiz oyımen nobayın sezip, korkıp kütken suvık kün Kasımınñ basına künnen künge suvık kolın sozıp, jakındap kele jattı. ⁹³Kasımınñ malı ustala bastadı.

⁹⁴Men jetim emes pe? ⁹⁵Meniñ malıma tiygenin obal emes pe? - dep jılap aytkan, jurttan ugıngan sözi èser bermeytin boldı. ⁹⁶Kök savlıktıñ moynınan kuşaktap jabıskan jolında Iysa men Kadıyşadan kabat tayak yedi. ⁹⁷Jılagan sayın tamak bermeytin boldı. ⁹⁸Alğaşkı kaygılı kündeği Kasımınñ kadiri de uzak bolgan jok edi. ⁹⁹Eki-üş künnen soñ Iysa men Kadıyşanıñ sezim degendi bilmeytin, kön bolgan köñilderi burıngı taz kalpına kelip edi.

¹⁰⁰Olardıñ balaları birinen-biri erke bolıp şıgıp, Kasım kagaberiste kalatın boldı. ¹⁰¹Kasımğa talasa tarmasa küngöröv kerek boldı. ¹⁰²Mal ustalgalı basında kaygırtıp jılatıp, kışkine sorlı jetimniñ işine uv bolıp jıynalıp jürse de, èrberden soñ ol kaygı bir bölek kaldı. ¹⁰³Endi Kasım tamaktı da jöndep işe almaytın boldı. ¹⁰⁴Jılamasa, èke-şeşesi bar balalardan kezek tiymeydi. ¹⁰⁵Onıñ üstine olardıñ ereseginen tayak ta jey bastadı. ¹⁰⁶Kasımğa budan soñğı bir kaygı bolıp, maldı karastıruv, kozı baguv şıktı. ¹⁰⁷Azdan soñ özge balalar “tilazar, kèpir, barmaydı” degen atpen kutılıp kalatın bolıp, Iysa men Kadıyşanıñ beyildi kabagına ırza bolatın küyge kelgen Kasım tezek teretin boldı. ¹⁰⁸Maldan keşke kelip sürinip jılgılanda bolmasa Kasımğa bostandık, erkinşilik jok boldı. ¹⁰⁹Keyde Iysa öz balaların: “Onlardıñ malı jok maldıñ iyesi Kasım” dep koyıp, onlardıñ erinşektigine özi kurık berip, Kasımınñ bışaralığın aşık aramdıkpen kakpay gılıp ta koyadı. ¹¹⁰Bul haldıñ barlığı sorlı jetim köñlinde künnen kün ötken sayın arılmastay ülken uv bolıp jıynalıp jürdi. ¹¹¹Kasım endi barlık özine karsı arnalğan aramdık, ögeylik kulık pen kèpirstan minezdi kabaktan, jartı sözden ugatın boldı. ¹¹²Turgan avlında bir adamnan meyirimdi minez körmegen soñ, eşbir janmen söylespeydi. ¹¹³Küz künindey jabırkap jüder, kabagı katkan kaygıda. ¹¹⁴Sırt pişini mo-

mın sıyaktanadı. ¹¹⁵Birak işine ılgıy jetimsiregen jalgızdıkpen birge, dñniyege senimsizdik, eşkimge juvımaytın jatbavırlık nıgıyıp ornay bastadı.

¹¹⁶Bul minez ösip, küşeyip işine muzday bolıp katkan sayın, Kasım aşuvlı bolıp, kanı buzıla bastadı. ¹¹⁷Onıñ üstine ünemi aştık, kütimsizdik, avır jumıs kosılıp, oyın şatastra berdi. ¹¹⁸Èjesi ölgen soñ, köñlinde bir kün tirşiligine süy-singendey aşık kün bolgan jok. ¹¹⁹Kışkentay Kasımınñ tüsi de, köñli de kartayıp, jüdep baradı. ¹²⁰Bul uvakıtta Kadıyşanıñ kolı üyrenip algan tayagı künnen küнге “Jetim iyt”, “Jaman neme” dep közge şukıp, jiyi jiyi tiye bastadı.

¹²¹Büginsi Kasım jalgız kele jatkan tünniñ aldında tañerteñnen keşke şeyin Iysa men Kadıyşa bunı üyine jolatpay, avıldan kuvıp jürip sabap edi.

¹²²Akırgı ret keş aldında küni boyı jılavmen üzdigip èli bitken Kasım jetimktiñ barlık sorlılıgına boysungan pişinimen Iysanıñ üyin jagalap kele jatır edi. ¹²³Javtañdagan közimen jılı şıray izdep kele jatkada, aldında burıngıday zèrle-nip turgan Iysanı kördi. ¹²⁴Iysa bugan “sen karsı keldin” degen zilmen tağı da urmakşı bolıp karsı jügirdi. ¹²⁵Sol uvakıtta Kasım jamı küyip şıday almay jılap jürip söylep:

¹²⁶-Meni munday sorlı gılğanday ne jazıp edim?... ¹²⁷Neñdi jep edim?! ¹²⁸Jazıgım, kuvarıp kalgan jetimdigim be? - dep, jerde jatkan ülken tastı ala salıp, tönip kelip kalgan Iysanı tizesinen perip kep jiberip, dalaga karay kaşa jönelip edi.

¹²⁹Iysa avzına kelgenin aytıp boktap, ayagı mertigip “bak” etip otırıp kaldı. ¹³⁰Kasım sol betimen tas laktırıp kuvgan balalarga jetkizbey, ülken tavga karay jönelip ketken.

¹³¹Avılga endi kayta bara almaytının bilip, zarlap eñirep, èjesi men atasınıñ atın atap şakırıp kele jatkada, burınnan oylap jürgen bir kömeski niyeti esine tüsti, ol niyeti, el jaylavdan kayta oralıp, kıstavga taman jakındagan soñ, sol kıstav mañında zıyratı bar èke-şeşeleriniñ basına barmakşı edi. ¹³²Olardıñ basına mal soyıp aparıp, Kuran okıtamın degende, aldında Iysa men Kadıyşa ursıp, kabıl almay, maldı soygızbay koygan.

¹³³Kèzirgi Kasımınñ oyı, endi baratın korgan jok bolgandıktan sol koraga barıp, sol mañayda kalgan jataktarga jetip, tav bökterindegi èke-şeşeleriniñ basına barıp, kabırın kuşaktap jılav edi. ¹³⁴Tav asatın jolda jalgız kele jatkan zar eñiregen jetim bala Kasımdı alıp kele jatkan hal osı.

¹³⁵Kasım jügire bastadı. ¹³⁶Şoşingan kabakpen aldı artına karay beredi. ¹³⁷Jetim közi belgisiz birdemeni kütken dey boladı. ¹³⁸Paydasız kütüv. ¹³⁹İşinen kattı korkıp kele jatsa da, közine köriner tiri jan jok. ¹⁴⁰Kap-karañğı tün boldı. ¹⁴¹Kasım tav işinde kele jatır. ¹⁴²Budan kişirek küninde köp estigen karañğı sırlı ëñgimeler boluvşı edi. ¹⁴³Tünde kezdesetin jin-şaytandar, kara tünde jalmavızdar, sav adamdı kagıp ketetin periler. ¹⁴⁴Bulardıñ talay ret tün jürginşilerin şoşıtkan, jındandırgan közine körinip elestegen ëñgimeleri kişkentay Kasımınñ köñline ëbden konıp, onsız da navkastı òlsiz hıyalında mıktı orın alıp kalgan...

¹⁴⁵Bul uvakıtka şeyin Kasımdı kaygı, jazıksızdık, aşuv jetelep dedektetip kelip edi. ¹⁴⁶Bundan burın kayta kaytuv, Iysanıñ pişinin körtüvden de ölimdi tañdap alatınday edi. ¹⁴⁷Sol küy korkınıştı oylatpay alıp ketip edi. ¹⁴⁸Kèzirgi uvakıtta karañğı tünniñ kara jeli katayıp, tün tüsi suvı bastagan sayın, Kasımınñ jüregi kalırap, şoşınıp, eleñdep kele jattı. ¹⁴⁹Onıñ üstine alıstağı bult jiyi jiyi kürkirep, kün jarkıldaydı. ¹⁵⁰Tüngi tav, kara jartas alıstan periler mekenindey bolıp, jark etip, kayta karañgılıkka batıp jogaladı. ¹⁵¹Tün karañgılığı jalt etken jarıktı tezdetip, jalmavızday basıp kaladı. ¹⁵²Tavdıñ karañğı sırlı sayları jartastıñ kalıñ köleñke baskan kara küyedey tuñgıyık kap-kara betteri tüngedi tavdıñ karañğı pèlelerin işine bügip jıyıp turganday körinedi. ¹⁵³Togayda da kalıñ japraktıñ arasında kara birdeme jasırınıp, òlde neni kütüp turganday. ¹⁵⁴Èrbir tüptiñ astanan kara tünniñ tuñgıyık, suvık, tereñ, kara közderi mıñ san bolıp kadalıp karap turganday... ¹⁵⁵Biyik tav, mıktı kara jartas, buralgan togay men mayıskan şalgın, barlıgı da tün mezgilinde Kasımınñ közine jat bolıp ketken dey körinedi. ¹⁵⁶Tas kabaktı, juldız közdi, tünde kara tüsti kara kempir tav işin kuyınday kutırıp, kezip jürgendey. ¹⁵⁷Kara jelimen “èpsin” okıp üşkirip turganday. ¹⁵⁸Düniyeni tas kıp katırıp, tılsım buvganday. ¹⁵⁹Tün tınıştığın uykılı kanatın jalpıldatıp kagıp uşkan jalgız gana karakus buzadı. ¹⁶⁰Sondıktan onıñ atın jındı kus koygan. ¹⁶¹O-sı sıyaktı avır mezgilde Kasımdı tav işinde jetimdik kaygısı januştırtıp alıp kele jattı... ¹⁶²Bir mezgilde, Kasım korkıp, dirildegan jürekpen mañayına jaltañdap èr nerseden ürkip kele jatkanda, kün jark etti. ¹⁶³Sol uvakıtta jol jiyegindegi bir kişikine togayga kelip kalıp edi. ¹⁶⁴Okısta közin jumdırap şoşıtıp kalgan jarıktıñ işinde Kasım köz aldınan elbeñdep jönelgen bir nerseniñ tüsin şalıp kaldı. ¹⁶⁵Şoşınıp, öne boyı muzdap, jüregi lüpildep sogıp ketti. ¹⁶⁶Bul ketken sol togay işinen uşkan jındı kus edi.

¹⁶⁷Birak Kasınga ol köpten kütken karañğı sırlı küşti kuvattı biri bolıp körindi. ¹⁶⁸Sol kezde Kasımdı şeşesiniñ kabırına karay tartkan jetim jürek özge dene-siniñ irkileyin degenine erik bermey, ilgeri dedektetip alıp jürüp ketti. ¹⁶⁹Birak bul uvakıttağı serigi kim? ¹⁷⁰Perişte degeni osı ma? ¹⁷¹Èlde jin ba? ¹⁷²Eytevir endi aldında buldırlap, elestep jügirgendey bolıp, elbeñdegen bir nèrse jolın bas-tap kele jatkan sıyaktı. ¹⁷³Kasım bir uvakit kisi eken dep es körgendey bolıp edi, artınan şoşy bastadı. ¹⁷⁴Jüregi senimsizdik havpimen tağı lüpildep soktı. ¹⁷⁵A-kırın jürüp, keyindegisi keldi... ¹⁷⁶Bir mezgilde betine kutırıp, ıskırıp kelip uyt-kıgan bir kuyın sokkanday boldı. ¹⁷⁷Jaskamp közin jumdı. ¹⁷⁸Kayta aşsa, karan-ğı tünde ottay jangan ala köz aşuvmen tüksiyip karap tur...

¹⁷⁹Aldında tisi aksıygan, uzın boylı, kolında uzın kara pışağı bar kara kisi tur eken. ¹⁸⁰Dalanıñ jinı osı goy dep oylay berip edi, anav Kasınga èmirli davıspen akırıp:

¹⁸¹-Artınnan erip jür, èlsiz deneñniñ şarşap talğanına karama! ¹⁸²Ayagına kirgen tikenge, jırgan taska karama! ¹⁸³Ölip kalsañ da artınnan erip otır! dep jür-rip ketti. ¹⁸⁴Èlsiz jetim:

- Agatay, jetimmin... dey berip edi, ala köz kayta jark etkende, artınan jügi-rip ketti. ¹⁸⁵Kasım ökpesi üzilgenşe entügip jügirip otırdı. ¹⁸⁶Köz uşına jogalıp ketti. ¹⁸⁷Tün ortası bolgan kezde, tavrıñ osı mölşerine bösterde kele jatkan üş ji-git jetti. ¹⁸⁸Bular ayañşıl attardıñ ekpinimen tastak joldı tıkırlatıp, tavrıñ sala-sa-lasın bir kulap, bir örlep, joldı kuvalap kele jatır edi. ¹⁸⁹Uzak jol jalıktırıp, tün uykısı jeñe bastagan jürğiñşiler biriniñ artına bir düsip, tizilip kele jatkan. ¹⁹⁰Bir uvakıtta bir togaydıñ tusma kelgende, attarı oskırıp, işin tartıp, togayga kadalıp jürmey, ürkip turıp aldı.

¹⁹¹Sol uvakıtta jañbir bultı tavga taman jakındap, jel katañdap, künniñ kürki-regeni jiyilep tur edi. ¹⁹²Kün èdetinşe jark etti. ¹⁹³Sonda üş jolavşy aldarındağı agaşka süyenip jıgılıp, katıp turgan balanı kördi. ¹⁹⁴Basında bular şoşıp, attarı da ürkip atıp ketse de, artınan oralıp dabıstap, èlgi jerge kayta keldi. ¹⁹⁵Bulardıñ köp aykayına eşkim dıbis bermedi. ¹⁹⁶Azdan soñ attan tüsip, kasına kelip kara-sa, jırtık kiyimdi, öñi kup-kuv bolıp, kannan ayırılıp jüdegen on, on bir jasar ba-la eken. ¹⁹⁷Ol ölik. ¹⁹⁸Birak denesi èli tügel muzdap ta bolgan jok eken...

YETİM

¹Bahar ortasının, keyifsiz, kahverengi akşamı. ²Ulu dağın eteğinde akşamın soğuk yeli esiyor. ³Güneş batmış, gurup da kapanmakta. ⁴Batı tarafını kalın kara bulut basmış, çevrede karanlık kaplamış tepeler kararmış ve âdeta gece sakinliğine doğru boyun eğmiş. ⁵Böylesine hâlsizleşip bekleyen tepelerin arasından üç atlı geliyordu. ⁶Bunların yüzü, koyu dağın içi. ⁷Batı yönünde, uzakta yağmur vardı. ⁸Uzaklarda gök gürüldeyip durdu. ⁹Bazen de ufkun karşısında güneş parıldamakta. ¹⁰Bulut yoğun ve ışıltısı güçlüydü. ¹¹Koyu kahverengi olup kararmaya başlayan gökyüzünde soğuyan, gaddarlaştıran hava durumu, boş kalıp sıkılmış ıssızlık da sanki sezilmiş. ¹²Büyük aydınlık yok olmazdan evvel, bir sötüp bir pır edip yanmış, batıda parlayan yıldırım, ışıyla keyifsiz bozkırı, nedense ümitlendirmiş gibi. ¹³Dağ eteğindeki soğuk rüzgâr da, yavaş yavaş burulup vurmakla, sallanıp asılı duran dertli vaziyeti, âdeta çalkalamıştır. ¹⁴Tabiat, soğuk bir şekilde de olsa tatlı dili severmiş, ararmış gibiydi. ¹⁵Ebedî hüznü bir ıstırapla kesik kesik çarpan rüzgârla, sanki yüreği yavaş yavaş parçalamıştı. ¹⁶O anda sahipsizlik içinde yorularak uykuya dalmakta olan bozkırı, sanki türkücü gencin hüznü sesi, uzun havalı ritmiyle titretti. ¹⁷Türkü, soğuk renkli tabiat ortasında heyecanı, eğlenceyi akla getirmeksizin, âdeta büyük bir sabrı hatırlattı. ¹⁸Türkü yakan gençler, tabiatla uyuşan bir dil bulmuşçasına, bazen yavaşlayıp bayağılaşan, bazen çağlayan güzel ezgileriyle gecenin kucağına girmekteydiler. ¹⁹Bu esnada, insanın türküsü de uzakta gürüldeyen gökyüzü gibi, kesik kesik vuran dağ eteğinin rüzgârı gibi, tabiatın özünden çıkan bir kuvvet gibiydi. ²⁰Vücudu, bir tabiat kuvveti gibi olup dondurarak, gönlü yüz kere dalgalandıran kuvveti vardı. ²¹Türkü de bir yerde, batan güneş ile akşama veda eden bir ses gibi.

²²Bu gençler, sahipsiz dağın içinden, geceleyin yürüyüp geçmek isteyerek, dağ arkasındaki köye doğru yönelip patika yoldan, bütün gece boyunca geliyordu. ²³İşte o anda, bu dağın arkasında, gençlerin geldiği tarafa doğru yönelerek, bir çocuk tek başına, yayan geliyordu. ²⁴Yol üstünde alaca karanlık kapanıp da akşamın bittiği anda, yalnız başına gelen çocuğun içinde büyük bir keder, gözlerinde yoğun bir kaygı var.

²⁵Tabiat, çocuğa, hoyrat, soğuk görünüyor. ²⁶Etrafta kasvetle kaplanıp yumrulanmış boz tepeler, âdeta kaygılı görüntüsüyle, dünya galesiyle somurtmuştu. ²⁷Üstündeki beyaz ayak otu ve sarı dikenli sürüklenmekte, arsız arsız koşuşurcasına vuran gece rüzgârı esip silkinmekte. ²⁸Karanlık basmış gölgeli ovalar, kara gecenin karanlık sırrını bağrına toplayıp âdeta bir şeyler saklamış. ²⁹Belirsiz, sır vermez yüreğini ezdi. ³⁰Bazen soğuk, bazen korkunç ezgiyi aklına getirir gibidir. ³¹Yüreğini korku kaplamış, yalnızlık çekerek gelen çocuğu ne getiriyordu. ³²Yedi gece boyunca sürükleyen bu güç kim? ³³Sürükleyen bu çocuğun kaderi idi.

³⁴On yaşındaki Kasım'ın bundan bir yıl evvel, ihtiyar nenesi ölmüştü. ³⁵Ondan yarım yıl evvel de (kendi doğduğu) ana-babası ölmüş. ³⁶Kendi ana-babası öldüğünde, Kasım'ın dayanağı olarak kalan ihtiyar nenesi vardı. ³⁷Kasım'ın küçücük güçsüz başı, kaderin, bunun başına vurabileceği bütün darbesini tamamıyla görmüş. ³⁸İlk ölümden sonra, yarım yıl geçtiğinde ihtiyar nenesi de ölmüştü. ³⁹Bu çocuk, önceleri nazlı nazlı ağlayan Kasım, nenesinin öldüğü gün, gerçek bir üzüntüyle ağlamıştı. ⁴⁰Başına gökyüzü yıkılmışçasına kederi de o gün görmüştü.

⁴¹Yakın, yaklaşır bir akrabası olmasa da etrafındaki halk, nenesinin cenazesini evden alıp çıkarken, küçücük Kasım büyümüş yetişkin bir insanın diyeceği ahuzarın hepsini söyleyip nenesinin üstüne kapaklanmış ve hiç ayrılmak istemeden kucaklamış:

⁴²– Ninesiğim beni kime bırakıp gittin? ⁴³Beni niye alıp gitmedin, orta yerde mi kaldım? ⁴⁴Benim bu gerçekten de zavallı ve yetim kalışım mı? diye ağlarken halk çok acı çekmiş, ihtiyarın - gencin yüreğini eritmişti.

⁴⁵Kasım'a başka ölümlerin hepsinden çok nenesinin ölümü dokunmuştu. ⁴⁶Ninesi nefesi kesildiği ana kadar, önüne, ayak tarafına Kasım'ı oturtup bundan gözünü alamadan yatıp üzülmişti. ⁴⁷İhtiyar vücudundan canı çıkıncaya kadar, Kasım'a bu kaygının ne kadar zor geleceğini bilip bunun zavallı hâlini görmeye kendi gözü tahammül edememiş, merhamet etmiş, bütün gücünü toplayıp eza çekip de gülercesine yatmıştı. ⁴⁸Orada ömür isterken, Kasım büyüyünceye kadar diye istemişti. ⁴⁹“Yavrum ayağa sağlam basıncaya kadar (= yavrumun omuz ke-

miği katılaşıncaya kadar) merhamet et. ⁵⁰Zavallı bırakıp sızlatma, şikâyet ettirme, mezarda bana eza çektirme!” diye niyaz etmişti.

⁵¹Ninesi bu isteğiyle ölmüştü. ⁵²Kasım o günkü ağlamasından başlayarak büyük kişiler gibi kaygıya, karalı bir hâle düştü. ⁵³Annesini arayıp ağladığında duygulanarak seven babası, kendi ana-babası bütünüyle gözü önüne gelip hayal olur, o eski sıcaık yuvayı, göz önüne getirir gibi olurdu. ⁵⁴Kasım hepsinin adını anıp çağırarak, küçük beyaz sopaya dayanarak yalnız başına bir tenhaya gidip ağlıyordu.

⁵⁵Kasım uyusa, mutluluğa ulaşmışçasına, kendisini önüne çekip severek teselli eden göz yaşını silen ana-babasını görüyordu.

⁵⁶Hepsi de “Biz dirilip geldik artık ölmeyiz... ⁵⁷Sen korumasız değilsin, sen ağlamayacaksın, senin göz yaşın bizi tekrar alıp geldi” diyordu. ⁵⁸Kasım rüyasında nazlana nazlana ninesinin sinisini koklayıp “beni niye ağlattın?” diye öfke bildiriyordu. ⁵⁹Uyanıverdiğinde, gördüğü rüya da olsa Kasım’ın gönlü bunların öldüğüne uzun müddet inanamadan kaldı. ⁶⁰Gaipten, bunlardan haber getiren varmışçasına, ne olursa olsun birisi gelirmiş gibi, içindeki hayali bu fikir kaplıyordu.

⁶¹Fakat günler geçti. ⁶²Kasım yetim oldu. ⁶³Yetimlik buna kendisini bütün soğuk kıyafetiyle iyice tanıttı. ⁶⁴Kötü kader katı eliyle sert tuttu.

⁶⁵Günler geçtikçe ninesi gelmez olup uzaklaşmaya başladı. ⁶⁶Onun kabri Ulu Tav’ın eteklerinde, uzakta kaldı. ⁶⁷Köyler, dağlar aşır, göçüp gitti. ⁶⁸Ninesinin diri olduğu gün, Kasım’ın gönlünden güzel bir serap gibi, yaz gününün pamuk renkli bulutu olup tekrara gelmemecesine kaybolmaya başladı. ⁶⁹Ninesinin bunu eğleyip söyleyeceği masalı, akşam vakti önüne alıp paltosuna sararak söyleyeceği duygulu güzel türküsü de kayboldu. ⁷⁰Söndü. ⁷¹Kasım’ın ümitli, aydınlık güneşi de battı.

⁷²Ninesi de göçtükten sonra “yakınıyım” diye, merhamet eden, sahip çıkan İysa adlı akrabası, Kasım’ı eline aldı. ⁷³Kasım’ın ana-babasından otuz kadar koyun, on kadar da büyük baş hayvan kalmıştı.

⁷⁴Halk, İysa’ya Kasım’ın malını verirken: ⁷⁵“Yetimin malına ihanet etme! ⁷⁶Kendisini adam et, bak, besle, ağlatma!” diye emanet ederek vermişti.

⁷⁷Iysa'nın çocukları çok, malı (neredeyse) yok derecesinde bir fakirdir. ⁷⁸Kavgacı, asabî hanımı Kadıyşa ile Iysa, Kasım'ı daha ilk eline alır almaz, malı kendi malıymış gibi, kendi mülküymüş gibi idare etmeye başladı.

⁷⁹Her gece halk yatınca, yetim kuzu gibi çıplak bağır kalmış Kasım, yabancı yuvada uyuyamayıp, yorgan altında ses de çıkarmadan ağlayıp yatarken, Iysa ile Kadıyşa'nın sohbetini duymuştu. ⁸⁰Orada, bunlar Kasım ile beraber gelen malın sayısını az görüp her birinin hâlini zikredip şu gök koyun ile kara baş koyunu kesime göndeririz, kel sığırı satıp ev içine, çoluk-çocuğa, tüccardan manifaturalık mal alırsız, diye açık açık konuşup durmuşlardı.

⁸¹Kasım'ın yorgan altında ağlayıp yatarak burnunu çekip ses çıkarması bile onları bu sohbetten alıkoymuş değildi.

⁸²Kasım o geceden itibaren bütün kaygısını içine toplamaya başladı. ⁸³Çevresindeki komşu kadınlar, sözüne güvenilmez, cahil ihtiyarlar:

⁸⁴– Çocuk, malına sahip olamıyorsun!... ⁸⁵Ah, sen Iysa yiyor yahu. ⁸⁶Senin malını bitiriyor ya. ⁸⁷Sahip ol!” şeklindeki sözleri söyleyip duruyorlardı.

⁸⁸Kasım konuşarak, yerinde söz söyleyerek galip çıkamaz. ⁸⁹Fakat gönlüne yetimlik, çaresizlik kaygısı ağır taş gibi yerleşip kaldı. ⁹⁰Az zaman geçtikten sonra, o eski salim görünüşlü Kasım, bembeyaz olup kuruyup hâlsizleşti; durmaksızın kaşları çatılarak, kaygı ve sızısıyla sert sert bakar oldu. ⁹¹Yalnızlık, çaresizlik sözünü bütün görünüşü ile öğrenmişti.

⁹²Önce, küçücük hâlsiz fikriyle gidişatı sezip, korkuyla bekleyen kötü talih, Kasım'ın başına günden güne soğuk elini uzatıp yakınlaşmaktaydı. ⁹³Kasım'ın malı ele geçirilmeye başladı.

⁹⁴– Ben yetim değil miyim? ⁹⁵Benim malıma el uzatman günah değil mi? diye ağlayıp söylediği, halktan duyduğu sözleri tesir etmez oldu. ⁹⁶Gök kuyunun boynundan kucaklayıp yapıştığı hâlde Iysa ile Kadıyşa'dan tekrar dayak yedi. ⁹⁷Ağladıkça yemek vermez oldular. ⁹⁸Önceki kaygılı gündeki Kasım'ın değeri de uzun zaman sürmüş değildi. ⁹⁹İki üç günden sonra Iysa ile Kadıyşa'nın sevgi (duygu) denen şeyi bilmeyen kösele olmuş gönülleri, eski sıradan hâline dönmüştü.

¹⁰⁰Onların çocukları birbirinden nazlı olup çıkmış, Kasım arada kalmıştı. ¹⁰¹Kasım itiş kakış içinde yaşamak durumunda kaldı. ¹⁰²Malın ele geçirilmesi dolayısıyla, başlangıçta, üzüлüp ağlasa ve bu küçücük, zavallı yetimin içine zehir olup yerleşse de, bir müddet sonra o kaygı tek başına kaldı. ¹⁰³Artık Kasım yemeği de doğru dürüst yiyemez oldu. ¹⁰⁴Ağlamasa, anası babası olan çocuklardan fırsat olmuyor. ¹⁰⁵Bunun üstüne, onların yetişkin olanından dayak da yemeye başladı. ¹⁰⁶Kasım'a bundan sonraki bir kaygı olarak hayvanın peşinden koşma, kuzu bakma işi de çıktı. ¹⁰⁷Biraz sonra, başka çocuklar "söz dinlemez, yaramaz" şeklindeki adla kurtulurken, İysa ile Kadıyşa'nın adaletli davranışına razı olmuş hâldeki Kasım, tezek dizmeye başladı. ¹⁰⁸Davardan gece gelip de sürünüp yıkılmış hâlde değilse, Kasım'a serbestlik, hürriyet yoktu. ¹⁰⁹Bazen, İysa kendi çocuklarına "onların malı-davarı yok (sürü gütmeleri gerekmez) malın sahibi Kasım" deyip onların tembelliklerine bizzat sebep olurken, Kasım'ın zavallılığını açık bir kötülükle ortada bırakır. ¹¹⁰Bu hâlin hepsi biçare yetimin gönlünde her gün geçtikçe, bitmeyen, büyük bir zehir olup birikti. ¹¹¹Kasım, artık, kendisine yapılan bütün kötülük ve üvey evlât muamelesi ile kötü niyeti, daha gözden (davranıştan), yarım bir sözden anlar oldu. ¹¹²Yaşadığı köyde bir kişiden bile merhametli davranış görmediği için, hiçbir kimseyle konuşmaz oldu. ¹¹³Hazan günü gibi kederlenip bitap düşerken kaygıdan suratı asılıdır. ¹¹⁴Dış görünüşü de sessiz sakin gibi. ¹¹⁵Fakat içine hep yetimliğin getirdiği yalnızlıkla beraber, dünyaya güvensizlik ve hiç kimseye yaklaşmayan bir üveylik hissi iyice yerleşmeye başladı.

¹¹⁶Bu davranış gelişip güçlenerek içinde bir buz gibi dondukça, Kasım öfkelenip kızmaya başladı. ¹¹⁷Bunun üstüne, devamlı açlık, bakımsızlık ve ağır iş de katılınca artık fikri bozuldu. ¹¹⁸Ninesi öldükten sonra, içinde yaşadığına sevindiği açık bir gün bile olduğu yok. ¹¹⁹Küçücük Kasım'ın yüzü de gönlü de ihtiyarlayıp kederlenip duruyordu. ¹²⁰Bu arada Kadıyşa'nın elinin alıştığı sopası da gündün güne "yetim it", "kötü şey" diye diye ayıbını yüzüne vurarak tekrar tekrar işkence etmeye başladı.

¹²¹Şu Kasım'ın yalnız, gelmekte olduğu gecenin evvelinde, sabah erkenden akşama kadar, İysa ile Kadıyşa bunu evine yaklaştırmadan köyden kovup dövmüştü.

¹²²Son defa, akşamüstü, gün boyunca ağlamaktan fenalaşarak hâli kalmayan Kasım yetimin bütün zavallılığına boyun eğen görünüşüyle İysa'nın evinin kıyısından geliyordu. ¹²³Melül bakışıyla sıcak bir yüz arayıp dururken, önünde eskisi gibi şikâyetlenen İysa'yı gördü. ¹²⁴İysa "sen karşı geldin" diye kızgınlıkla tekrar vurmaya üzere bunun üstüne yürüdü. ¹²⁵O anda Kasım canı yanarak tahammül edemedi söylene:

¹²⁶– Beni bu kadar zavallı yapacak ne günah işlemiştim? ¹²⁷Neyini (ne ekmeğini) yemiştin ki? ¹²⁸Günahım olup kalmış yetimliğim mi? deyip yerde yatan büyük taşı alıp dönüp gelmiş İysa'yı dizinden vurarak bozkıra doğru kaçmaya tutunmuştu.

¹²⁹İysa ağzına geleni söyleyip küfrederek, ayağı kırılıp bağırır hâlde oturup kaldı. ¹³⁰Kasım şu hâlde, taş fırlatıp kovalayan çocuklara yakalanmadan büyük dağa doğru gitti.

¹³¹Köye artık tekrar dönemeyeceğini anlayarak ağlaya inleye, ninesi ile babasının adını yad edip dururken, eskiden beri düşündüğü bir gizli niyeti aklına geldi: Oba yaylaktan geri gelip kışlağa doğru yaklaşıktan sonra, şu kışlak yakınında mezarı olan ana babalarının başına gitmek isterdi. ¹³²Onların başına kurban kesip götürür, *Kur'an* okuturum dese, önünde İysa ile Kadıyşa bağırıp çağırarak kabul etmezler, hayvanı kestirmezlerdi.

¹³³Şimdi Kasım'ın fikri, artık gideceği bir dayanağı olmadığından, şu sürtiye (ağıla) gidip, şu civarda kalan köylülere ulaşip dağ eteklerindeki ana babalarının başına varıp kabrini kucaklayarak ağlamak idi. ¹³⁴Dağdan aşan yolda yalnız başına gelmekte olan, ağlayıp inleyen yetim çocuk Kasım'ı getiren hâl işte budur.

¹³⁵Kasım koşmaya başladı. ¹³⁶Korkmuş bir ifadeyle önüne arkasına bakıveriyor. ¹³⁷Yetim gözü âdeta belirsiz bir şeyi bekliyordu. ¹³⁸Faydasız bekleme. ¹³⁹İçinden iyice korku gelse de göze görünür bir diri can yok. ¹⁴⁰Kapkaralık gece oldu. ¹⁴¹Kasım dağ içinde geliyor. ¹⁴²Bundan daha küçük olduğu günlerde çok işittiği, karanlık, esrarengiz sohbetler olurdu. ¹⁴³Gece karşılaşılan cinler, şeytanlar, kara gece gibi cadılar, sağ adamı çarpıp giden periler. ¹⁴⁴Bunların, sayısız kere, gece yürüyenleri korkuttuğu, cinlendirdiği, gözüne görünüp hayalet

olduğu gibi hikâyeleri, küçücük Kasım'ın gönlüne tamamen girerek, zaten hasta, bitap hayalinde iyice yerleşip kaldı.

¹⁴⁵Bu vakte kadar Kasım'ı kaygı, günahsızlık, öfke ele geçirip koşturmuştu. ¹⁴⁶Bundan evvel tekrar geri dönmek, İysa'nın suratını görmektense ölümü seçebilirdi. ¹⁴⁷Böylece tehlikeyi düşünmeden çekip gitmişti. ¹⁴⁸Şu anda ise karanlık gecenin kara rüzgârı sertleşip gecenin rengi soğumaya başladıkça Kasım'ın yüreği titreyip, korkup endişeleniyordu. ¹⁴⁹Üstelik uzaktaki bulut durmadan gürüldeyip şimşek çakıyor. ¹⁵⁰Geceki dağ, kara kaya, uzaktan, periler mekânı gibi, parlayıp tekrar karanlığa batıp yok oluyor. ¹⁵¹Gece karanlığı, ışıldayan parıltıyı çabuklaştıracak cadı gibi dikilip kalıyor. ¹⁵²Dağın karanlık esrareniz dereleri, kayanın kalın gölge basmış kara leke gibi dipsiz, kapkara yüzleri, geceki dağın karanlık belâlarını içine saklayıp toplarmışçasına görünüyor... ¹⁵³Ormanda da sık yaprağın arasında kara bir şey gizlenip her neyi ise bekler dururmuş gibi. ¹⁵⁴Her bir ağaç dibinin altından, kara gecenin dipsiz, soğuk, derin, kara gözleri âdeta bin sayı olup dikilmiş bakıyor... ¹⁵⁵Yüce dağ, muazzam kara kaya, kıvrılan orman ile bükülen çayır, hepsi de, gece vakti, Kasım'ın gözüne yabancı olup gitmiş gibi görünüyor. ¹⁵⁶Taş bakışlı, yıldız gözlü gece kadar kara renkli, kara, ihtiyar dağ, fırtına gibi uçmuş, gezip durmuş gibi. ¹⁵⁷Sanki, kara rüzgârıyla efsun okuyarak uğuldayıp duruyor. ¹⁵⁸Dünyayı taş kılıp dondurarak âdeta sükûnetle boğmuş. ¹⁵⁹Gecenin sakinliğini, sadece, uykulu kanadını sallayıp vurarak uçan kartal bozar. ¹⁶⁰Onun için, adını cinli kuş koymuşlar. ¹⁶¹Bu kadar zor bir anda, Kasım'ı dağ içinde yetimlik kaygısı ürperterek getirmekteydi. ¹⁶²Bir ara Kasım, korkup titreyen yürekle etrafına bakınırken her şeyden ürüp dururken gök gürüldedi. ¹⁶³Bu esnada yol kenarında, küçük bir ormana gelip çıkmıştı. ¹⁶⁴Anîden, göz açıp kapayıncaya kadar, Kasım gözü önünden uçuşup giden bir şeyin şekli gözüne çarptı. ¹⁶⁵İrkilip bütün vücudu buz kesilip yüreği pır pır çarptı. ¹⁶⁶Bu giden, şu orman içinde uçan cinli kuş idi.

¹⁶⁷Fakat Kasım'a, o çoktandır bekleyen karanlık, esrareniz, güçlü kuvvetli birisi olarak göründü. ¹⁶⁸Bu esnada Kasım'ı anasının kabrine doğru çeken yetim yürek, bir daha vücudunun durayım demesine fırsat vermeden, ileri doğru hızla-

nıp yürüyüverdi. ¹⁶⁹Fakat o andaki arkadaşı kim? ¹⁷⁰Ferişte denen şey bu mu? ¹⁷¹Yoksa cin mi? ¹⁷²Nihayet şimdi önünde hayal mayal görünüp koşar gibi olup uçuşup sallanan bir şey yolunu gösterip gelir gibi. ¹⁷³Kasım, bir an, insanmış diye hayal görmüş gibi olmuştu, ardından da korkmaya bayladı. ¹⁷⁴Yüreği güvensizlik korkusuyla tekrar pır pır çarptı. ¹⁷⁵Yavaş yürürken, sonrakisi geldi. ¹⁷⁶Bir ara, yüzüne hızla uçup uğuldayarak dönen bir fırtına vurmuş gibi oldu. ¹⁷⁷Korkup gözünü yumdu. ¹⁷⁸Tekrar açsa, karanlık gecede ateş gibi yanan ala göz öfkeyle ters ters bakmakta...

¹⁷⁹Önünde dişleri azalmış, uzun boylu, elinde uzun kara bıçağı olan kara bir adammış meğer. ¹⁸⁰Bozkırın cini budur muhakkak diye aklından geçirmişti, işte Kasım'a buyurgan bir sesle bağırıp:

¹⁸¹-Arkamdan takip et, takatsız vücudunun yorulduğuna, hâlden düştüğüne bakma! ¹⁸²Ayağına giren dikene, kesen taş a bakma! ¹⁸³Ölüp kalsan da peşimden takip et! diyerek yürüyüp gitti. ¹⁸⁴Takatsız yetim:

- Ağabey, yetimim deyivermişti, ala göz tekrar parladığında ardından koşup gitti. ¹⁸⁵Kasım ciğeri kopuncaya kadar gayret edip koştu. ¹⁸⁶Ufukta kayboldu. ¹⁸⁷Gece yarısı olurken, dağın bu civarına, etek kısmından gelen üç yiğit ulaştı. ¹⁸⁸Bunlar hızlı atların şiddetiyle, taşlı yolu tıkırdatıp dağın kollarını bir aşağı inip bir yukarı çıkarak, yolu izleyip geliyorlardı. ¹⁸⁹Uzun yolun usandırdığı, gece uykusunun bastığı yolcular, birinin ardına biri düşüp dizilerek geliyor. ¹⁹⁰Bir ara bir ormanın önüne geldiğinde atları ürkip iç çekerek ormana bakakalıp, girmekten çekindiler.

¹⁹¹Bu arada yağmur bulutu dağa doğru yaklaşıp rüzgâr sertleşiyor, gök gü-rüldemeleri sıklaşıyordu. ¹⁹²Hava her zamanki gibi şimşek çaktı. ¹⁹³Orada üç yolcu, önlerindeki ağaca dayanarak yığılıp donakalmış çocuğu gördü. ¹⁹⁴Önce bunlar korkup atları da ürkip geri çekilseler de, sonra toplanıp bağrışarak, bu yere tekrar geldiler. ¹⁹⁵Bunların çok çok bağırmasına hiç kimse ses vermedi. ¹⁹⁶Az sonra attan inip önüne gelip baksalar, o, meğer, yırtık giyimli, yüzü kupkuru olmuş, ruhu uçmuş, hâlsiz düşmüş on-on bir yaşlarında bir çocukmuş. ¹⁹⁷O, ölü. ¹⁹⁸Fakat vücudu henüz tam soğuyup kalmış da değil...

- A -

- adam:** adam, insan 19, 143, 112
agaş: ağaç 193
agatay: amca 184
agayın: akraba 72
ajarlı: güzel görünüşlü 72
ak: ak, beyaz 27, 54
akır-: bağırmaq, haykırmak 180
akırgı: son, sonuncu, âhir 122
akırım: yavaş, ağır 15, 175
akırında-: yavaşlamak, dinmek 13
aksıy-: seyrelmek, azalmak 179
al-: almak, kavramak 22, 23, 41, 43, 55, 57, 69, 72, 80, 120, 128, 134, 144, 146, 147, 161, 168, 190
alma-: almamak 46, 79, 88, 125, 131, 132
ala: ala, alaca renkli 178, 184
ald: ön, ön taraf 12, 46, 53, 55, 69, 121, 122, 123, 132, 136, 164, 172, 179, 193
aldıñğı: önceki 38
algaşkı: evvelki, önceki 78, 98
alış: alış, alma 78
alış: uzak, 7,8,19,66,149,150
alışta-: uzaklaşmak 65
anav: şu, işte 180
anda: bk. ol 9
anda - sanda: çevrede, etrafta 9
apar-: götürmek 132
appak: bembeyaz, ak pak 90
aramdık: kötülük, vefasızlık 109,111
ara: ara 5, 153
arıl-: bitmek, kurtulmak 110
arnal-: mahsus olmak, ayrılmak 111
art: art, arka 136, 173, 181, 183, 189, 194
as-: aşmak, geçmek 67,134
asıra-: esirgemek, korumak 76
aspan: asuman, gökyüzü 11, 40
ast: alt, aşağı 79,81,154
aş-: açmak 178
aşı-: bk. jani aş- 72
aşık: açık; belli, aşikar 109, 118
aşıkka sal: belli etmek, ortaya koymak 80
aştık: açlık 117
aşuv: öfke, kızgınlık 116, 145, 178
at: at 5, 188, 190, 194, 196
at: ad, isim 54, 107, 131, 160
at-: üzerinden atmak 194
ata: baba 53, 131
ata-: adını söylemek, zikretmek 54, 80, 131
avıl: köy, oba, 67, 112, 121, 131
avır: zor, ağır 47, 117, 161
avız: ağız 129
ayak: ayak 46, 129, 182
ayañşıl: hızlı, binek (at) 188
ayda-: sürüklemek, çekip götürmek 32, 33
ayrıl-: ayrılmak 41, 196
aykay: haykırma, nâra 195
aynala: çevre, etraf 4
ayt-: söylemek, demek 41, 58, 69, 88, 95, 129
aytkışta-: hitap etmek, seslenmek 87
az: az; az süre 90, 107, 196
azsın-: az görmek 80

– B –

- ba/be:** bk. ma/me soru edatı 43, 44, 171, 128
- baguv:** bakma, başında bekleme 106
- bak et-:** “tık” etmek 129
- bakıt:** mutluluk, baht 55
- bala:** çocuk, evlât 23, 24, 25, 31, 33, 39, 77, 84, 100, 104, 107, 109, 130, 134, 193, 196
- bala-şaga:** çoluk çocuk, 80
- bar:** var, mevcut; bütün 7, 20, 24, 36, 60, 82, 104, 131, 179
- bar-:** gitmek, 3, 16, 107, 119, 131, 133
- barkın:** bk. kara-barkın 11
- barlık:** bütün, hepsi 37, 47, 63, 91, 110, 111, 122, 155
- bas:** baş 37, 40, 92, 102, 131, 132, 133, 194
- bas-:** kaplamak, basmak 4,31,151,152
- basta-:** başlamak 11, 31, 52, 65, 68, 78, 82, 93, 105, 115, 116, 120, 135, 148, 172, 173, 189
- bat-:** batmak, dalmak; (mec.) dokunmak 3, 16, 21, 71, 150
- bavır:** ciğer, (mec.) yürek 28, 79
- bavra-:** idare etmek 78
- bayavla-:** yavaşlamak 18
- bèri:** hepsi, tamamı 41, 45, 54, 56
- belgisiz:** belirsiz 29, 60, 137
- ber-:** vermek; (yr. fiil fonk: kapasite) 74, 76, 81, 95, 97, 109, 117, 136, 168, 180, 184, 195
- bet:** yüz, surat; ön; şekil tarz 6, 22, 23, 27, 130, 152, 176
- beyildi:** adaletli 107
- beyit:** kabir, mezar 66
- beyvak:** akşamüstü, akşam 21
- bıyşaralık:** zavallılık, acizlik 109
- bil-:** bilmek 47, 99, 131
- bildir-:** bildirmek, öğretmek 91
- bile-:** kaplamak; hâkim olmak 60
- bilin-:** bilinmek, sezilmek 11
- bir:** bir; herhangi bir; hiçbir 12, 17, 19, 34, 80, 100, 102, 106, 112, 118, 131, 162, 163, 164, 167, 172, 173, 176, 188, 189, 190
- birak:** fakat, lâkin, ama 61, 89, 115, 167, 169, 198
- birdeme:** (herhangi) bir şey 137, 153
- birev:** birisi 60
- birge:** birlikte, beraber 15, 80, 115
- bit-:** bitmek 122
- biyik:** yüksek, ulu 155
- biz:** biz (şahıs zamiri) 56, 57
- bokta-:** küfretmek, sövmek 129
- bol-:** var olmak (yr. fiil fonk.: olmak, gerçekleşmek; iktidar) 13, 14, 16, 18, 20, 22, 28, 30, 36, 41, 44, 47, 53, 55, 59, 60, 62, 65, 68, 72, 76, 77, 79, 84, 87, 90, 91,95,97,98,99, 100, 101, 102, 103, 106, 107, 108, 110, 111, 116, 118, 124, 133, 137, 140, 142, 150, 154, 155, 167, 172, 173, 176, 187, 196, 198
- bolp:** (<bolup) bk. bol- 18, 68
- bosat-:** boşaltmak 44
- bostandık:** serbestlik, rahatlık 108
- boy:** boy; vücut, gövde 20, 179

boyı: boyunca, devamınca 122, 165
boysun-: boyun eğmek, itaat etmek, 4, 122
boz: boz 26
bökter: dağ eteği 2,9,13,66,133,187
bölek: tek, tek başına 102
budan: bk. bul (ablatif) 34, 106,142, 146
bugan: bk. bul (datif) 63, 124
bugana: omuz kemiği 49
bul: bu (zamir) 19, 22, 34, 37, 47, 63, 69, 80, 106, 110, 116, 120, 121, 124, 142, 146, 145, 166, 169
bular: bu (çokluk) 6,144,188,194,195
buldırıla-: belli belirsiz, hayal meyal görünmek 172
bult: bulut, 4, 10, 68, 149, 191
bunı: bk. bul 121
bunıñ: bk. bul 37, 47
bural-: burulmak, bükülmek 13, 155
burın: önce, evvel 34,35,39,131,146
burıngı: önceki; adı geçen, şu 39, 81, 90, 92, 99, 123
buv-: boğmak, sıkmak 158
buz-: bozmak 159
buzıl-: bozulmak 116
bügingi: bugünkü; şu anki 121
bük-: bükmek; saklamak 152

- D -

da/de: da/de, dahi 14, 19, 38, 41, 54, 56, 69, 71, 81, 98, 102, 103, 105, 109, 119, 124, 139, 144, 146, 153, 155, 183, 194, 198

de-: demek, söylemek 44, 48, 50, 57, 58, 72, 76, 80, 87, 95, 99, 107, 109, 120, 124, 128, 132, 168, 170, 173, 180, 183, 184
dedektet-: koşturmak, sürüklemek 145, 168
dem: nefes, soluk 46
dene: vücut, beden 168, 181, 198
dıbıs: ses, seda 81, 195
dirilde-: titremek 162
dolı: asabî, huysuz 78
düniye: dünya 26, 115, 158

- È -

èbden: tamamen, iyice 144
èdet: âdet, alışkanlık 192
èje: babaanne, nine 34, 36, 38, 39, 41, 42, 45, 46, 51, 58, 65, 68, 69, 72, 118, 131
èke-şese: ana-baba, ebeveyn 35, 36, 53, 55, 73, 104, 131, 133
èkel-: getirmek 53, 60
èl: hal, takat 37, 89, 92, 122, 144, 181
èlde: yoksa 171
èlde ne: (herhangi) bir şey 12, 28, 153
èlgi (<eligi): deminki, şu 194
èli: henüz 198
èlsiz: hâlsiz, takatsiz 184
èmirli: buyurgan, emirli 180
èn: türkü; ahenk 17, 18, 19, 21, 69
ène: işte, şu 80
ènşi: türkücü 16
èñgime: sohbet, söyleşi 79, 81, 142, 144
èpsin: efsun, büyü 157

èr: her, 162
èrber (èri-beri): bir müddet 102
èrbir: her bir 154
èri: bazan, kimi... kimi... 30
èrkaysı: her biri 80
èser: tesir, iz 95
èy: hey (seslenme edatı) 85

– E –

e-: ana yardımcı (cevherî) fiil 5, 7, 10, 14, 15, 19, 20, 22, 33, 34, 36, 38, 39, 40, 45, 47, 50, 51, 53, 54, 55, 57, 73, 76, 79, 81, 91, 94, 95, 98, 99, 121, 122, 126, 127, 128, 131, 133, 142, 145, 146, 147, 163, 166, 173, 179, 180, 184, 188, 191, 196, 198
eki: iki 99
ekpin: güç, şiddet 188
el: halk, oba 22, 41, 44, 79, 131
elbende-: koşuşmak 164, 172
eleñde-: korkmak, endişelenmek 148
eleste-: hayalet gibi görünmek 53, 144, 172
eljire-: duygulanmak, merhamet etmek 53
emin: tam iyice 63
endi: şimdi; artık 56, 103, 111, 131, 133, 172
endigi: şimdiki, bu 47
entik-: gayret etmek, zahmet çekmek 185
eñire-: inlemek 131, 134
er-: erişmek, ulaşmak 181, 183
eresek: yetişkin, yaşça büyük 105

erik: hürriyet, serbestlik 168
erinşektik: tembellik 109
erit-: eritmek, yakmak 44
erjet-: yetişmek, büyüme 48
erke: nazlı, baylan 39, 100
erkele-: nazlanmak 58
erkin: serbest, rahat 63
erkinşilik: serbestlik, rahat 108
ertegi: masal 69
es: hayal, düş 173
eske túsir-: akla getirmek 17, 30, 131
es-: esmek 2
esirke-: merhamet etmek 47
esit-: işitmek 79
esti-: işitmek, duymak 142
eşbir: hiçbir 112
eşkim: hiç kimse 115, 195
et-: (yr. fiil) etmek, yapmak 12, 49, 129, 150, 151, 162, 184, 192
eytevir: nihayet, sonunda 172
ezüv: eza 47

– G –

gana: sadece (edat) 159
gıl-: bk. kıl- 76, 109, 126
goy: elbette, tabii ki (edat) 85, 86, 180

– H –

habar: haber, bilgi 60
hal: hâl, vaziyet 110, 134
havip: korku 174
hıyal: hayal, muhayyile 60, 144

– I –

ılgıy: hep, daima 90, 115

mirt: gurup vakti, alaca karanlık 3,24
ırgak: melodi, ezgi 16
ırza: razı 107
iskır-: uğuldamak 176
İysa: şahıs adı (<İ'sa) 72, 74, 77, 78, 79, 85, 96, 99, 107, 109, 121, 122, 123, 124, 128, 129, 132, 146

- İ -

ilgeri: ileri 168
irkil-: durmak, toparlanmak 168
iş: iç; gönül 6, 22, 80, 82, 102, 115, 116, 139, 141, 152, 156, 161, 164, 166, 190
iş-: içmek, yemek 103
iye: sahip 22, 72, 84, 87, 109
iyesizdik: sahipsizlik 11, 16
iyiske-: koklamak 58
iyt: it, köpek 120
izde-: aramak 14, 123

- J -

jabil-: kapanmak 3, 24
jabırka-: kederlenmek 113
jabıs-: yapışmak 96
jak: yan, taraf 23, 26, 46
jagala-: kıyıdan gitmek 22
jakın: yakın, akraba 41, 72, 77
jakında: yaklaşmak 92, 131, 191
jalgas-: uyuşmak 18
jalgız: yalnız, tek 23, 24, 54, 121, 134, 159
jalgızayak: patika yol 22
jalgızdık: yalnızlık 31, 91, 115
jalıktır-: usandırmak, bıktırmak 189

jalmavız: cadı 143, 151
jalpıldat-: kanat çırpma 159
jalt et-: pır etmek, parlamak 151
jaltañda-: korkuyla bakınmak 162
jaman: kötü, 120
jan: can 47, 112, 125, 139
janı aşı-: acıma, merhamet etmek 72
jan: yan 26
jan-: yanmak 12, 178
janaş-: yaklaşmak 41
janışta-: ezmek, üzme 29
januşırt-: korkutma 161
jañbır: yağmur 191
japrak: yaprak 153
jarama-: yaramamak 84
jarık: ışık, aydınlık 12, 71, 151, 164
jark et-: parlamak 12, 150, 162, 184, 192
jarkılda-: parıldamak 9, 149
jarkıldak: parıltı 10
jartas: kaya 150, 152, 155
jartı: yarım, yarı 35, 38, 111
jas: genç 44
jas: yaş, gözyaşı 57
jasar: ... yaşındaki 34, 196
jasırın-: gizlenmek 153
jaskan-: korkmak 177
jat: yabancı 55, 79
jat-: yr. fiil fonks.:devamlılık 5, 8, 16, 18, 22, 23, 24, 31, 46, 47, 79, 80, 81, 92, 121, 122, 123, 128, 131, 134, 139, 141, 148, 161, 162, 172, 187, 188, 189
jatak: köylü 133 (krş. osm. *yatık*)
jatbavırhık: üveylık 115

- javin:** yağış, yağmur 7
- javtañda-:** melül olmak, hüzünlenmek 123
- jayav:** yayan 23
- jaylav:** yayla 131
- jaz:** bahar 1
- jaz-:** günah işlemek 126
- jazgıturgrı:** bahar mevsimi 68
- jazık:** günah 128
- jazıksızdık:** günahsızlık 145
- je-:** yemek, 127; sömürmek, 85 tayak
je-: dayak yemek 96, 105
- jalgızdık je-** yalnızlık çekmek 31
- jel:** yel, rüzgâr 2, 13, 15, 19, 27, 148, 191
- jelik:** heyecan 17
- jelpi-:** rüzgârlanmak, esmek 27
- jeñ:** yenmek 88, 189
- jer:** yer 128, 194
- jet-:** ulaşmak, yetişmek 55, 133, 187
- jetele-:** ele geçirmek, idare etmek 145
- jeti:** yedi 32
- jetim:** yetim 44, 62, 63, 75, 79, 89, 94, 102, 110, 120, 122, 128, 134, 161, 168, 184
- jetimsire-:** yetimleşmek 115
- jetkiz-:** ulaştırmak, yetiştirmek 130
- jıgil-:** düşmek, yıkılmak 41, 108, 193
- jıl:** yıl, sene 34, 35, 38
- jıla-:** ağlamak 39, 52, 53, 54, 58, 76, 79, 81, 95, 97, 102, 104, 122, 125, 133
- jılı:** sıcak; sevimli 53, 123
- jın:** cin 143, 160, 166, 171, 180
- jındandır-:** cinlendirmek 144
- jur-:** yarmak, kesmek 182
- jırtık:** yırtık 196
- jiy-:** toplamak 28, 47, 82, 152
- jiynal-:** toplanmak 102, 110
- jiber-:** göndermek 80, 128
- jigit:** genç, delikanlı 16, 18, 22, 23, 187
- jiyek:** kenar, kıyı 9, 163
- jiyi (jiyi jiyi):** tekrar, durmadan 120, 149
- jiyile-:** sıklaşmak, tekrarlamak 191
- jogal-:** yok olmak, kaybolmak 68, 69, 150, 186
- jok:** yok 41, 77, 81, 98, 108, 109, 118, 133, 139, 198
- jokta-:** yoksunmak, aramak 53
- jol:** yol 22, 24, 63, 89, 96, 134, 172, 188
- jolat-:** yaklaştırmak 121
- jolavşı:** yolcu 193
- jönde-:** doğrultmak, düzeltmek 103
- jönel-:** gitmek, çekip gitmek 128, 130, 164
- juldız:** yıldız 156
- jum-:** yummak 177
- jumdır-:** yumdurmak 164
- jumırlan-:** yumrulanmak 26
- jumis:** iş, görev 117
- jurt:** oba, ahali 74, 95
- juvi-:** yaklaşmak 115
- jüde-:** hâlsizleşmek, bitap düşmek 5, 11, 16, 26, 90, 113, 119, 196
- jügir-:** koşmak 124, 135, 172, 184, 185

jür-: yürümek; (yr. fiil fonk.: şimdiki z. devamlılık) 22, 55, 59, 102, 110, 121, 125, 131, 144, 156, 168, 175, 181, 183, 189, 190
jürek: yürek, gönül 15, 29, 31, 44, 148, 162, 165, 168, 174
jüz: yüz (kere) 20

– K –

kabıl al-: kabul etmek 132
kabır: kabir, mezar 133, 168
kabak: bakış; surat, ifade; davranış; hava durumu 11, 24, 107, 111, 113, 136, 156
kabağı tüyil-: kaşı çatılmak, kızmak 90
kabat: tekrar, yine 96
kadal-: dikilmek, çakılmak 154, 190
Kadıya: şahıs adı (<Hatîce) 78, 79, 96, 99, 107, 120, 121, 132
kadir: kadir, kıymet 98
kağaberis: kaygı, tasa 100
kak-: vurmak, çarpmak 143, 159
kakpay kıl-: ortada bırakmak, destek olmamak 109
kaksat-: sızlatmak, inletmek 50
kal-: kalmak 36, 43, 66, 73, 79, 89, 100, 102, 107, 128, 129, 133, 144, 151, 163, 164, 183
kalıñ: koyu, sık, iç içe 4, 6, 10, 24, 152, 153
kalıp: hâl, şekil 99
kaltıra-: titremek 148
kan: kan
kanı buzıl-: öfkelenmek, kızmak 116

kannan ayırıl-: kanı çekilmek 196
kanat: kanat 159
kañsalık: ne miktarda, ne kadar 47
kañgı-: ortada kalmak 43
kap-kara: bk. kara 152
kap-karañgı: bk. karañgı 140
kara: kara; koyu 4, 11, 28, 89, 143, 148, 150, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 179
kara: büyük baş hayvan 73
kara-: bakmak 136, 154, 178, 181, 182, 196
karabas: karabaş, kara başlı 80
karakus: kartal 159
karalı: karalı, karamsar 52
karañgı: karanlık 28, 142, 148, 152, 167, 178
karañgılan-: (hava) kararmak 11
karañgılık: karanlık 150, 151
karastır-: bakmak, başında beklemek 106
karavıt-: karanlık basmak 28
karay: ...-e doğru, ... (yönünde (edat) 4, 128, 130, 168
karay-: kararmak 24
karsı: karşı, ön taraf 46, 124
karsı kel-: karşı gelmek, aksilenmek 124
karsı: ... e karşı 111
kartay-: yaşlanmak, ihtiyarlamak 119
Kasım: şahıs adı (<Kâsım) 34, 36, 37, 39, 41, 45, 46, 47, 48, 52, 54, 55, 58, 59, 62, 68, 71, 72, 73, 74, 78, 79, 80, 81, 82, 88, 90, 92, 93, 98, 100, 101, 103, 106, 107, 108,

- 109, 111, 116, 119, 121, 122, 125, 130, 133, 134, 135, 141, 144, 145, 148, 155, 161, 168, 162, 164, 167, 173, 180, 185
- kas:** ön, yan 24, 196
- kaska:** kel, kaşka (sığır) 80
- kaş-:** kaçmak 128
- kat-:** katılaşmak, donakalmak 49, 113, 116, 193; tün katıp: gece boyunca 22
- katal:** sert, hoyrat 25
- katañda-:** sertleşmek 191
- katay-:** sertleşmek 148
- katın:** kadın, hanım 78, 83
- katır-:** katılaştırmak 158
- kattı:** iyice, tam 64, 139
- kaygı:** kaygı, endişe, keder 24, 26, 39, 47, 52, 82, 89, 90, 98, 102, 106, 113, 145, 161
- kaygırt-:** kaygılanmak 102
- kayta:** tekrar 57, 68, 131, 146, 150, 178, 184, 194
- kaytuv:** dönüş 146
- kèpir:** kâfir 107
- kèpirstan:** kötü, çirkin 111
- kèri:** ihtiyar, yaşlı 34, 36, 38, 44, 47
- kèzirgi:** şimdiki, şu 113, 148
- kedey:** fakir 77
- kekse:** yetişkin, büyük 41
- kel-:** gelmek (yr. fiil fonk.): süreklilik; -gı kel-: istek) 5, 18, 22, 23, 24, 31, 37, 41, 53, 56, 57, 59, 60, 65, 80, 92, 99, 107, 108, 121, 122, 123, 124, 128, 129, 131, 134, 139, 141, 145, 148, 161, 162, 163, 172, 175, 176, 187, 188, 189, 190, 194, 196
- kempir:** ihtiyar, yaşlı 156
- kep:** söz, ifade 91
- kep:** (<kelip) bk. kel-128
- kerek:** gerek 101
- keş:** akşam 1, 2, 69, 108, 121, 122
- keşegi:** dünkü 153
- ket-:** gitmek (yr. fiil fonk.: bitiş) 42, 43, 54, 67, 130, 143, 147, 155, 165, 166, 168, 183, 184, 186, 194
- kevde:** gövde, vücut 47
- keyde:** bazen 18, 21, 109
- keyin:** sonra 38, 175
- kez:** an, zaman, vakit 16, 23, 168, 187
- kez-:** gezmek 156
- kezdës-:** karşılaşmak, rastlamak 143
- kezek:** fırsat 104
- kıl-:** (yr. fiil) etmek, yapmak 50, 75
- kıp:** (kılıp) bk. kıl- 158
- kıstav:** kışlak, köy 131
- kıyanat:** hıyanet 75
- kızık:** eğlence 17
- kim:** kim 32, 42, 169
- kir-:** girmek 18, 182
- kirgiz-:** sokmak 78
- kisi:** insan, kişi adam 41, 52, 173, 179
- kişi:** küçük, ufak; küçücük 37, 41, 54, 92, 102, 119, 142, 144, 163
- kiyim:** giyim, kıyafet 196
- kol:** el, kol 64, 72, 78, 92, 120, 179
- kon-:** yerleşmek 144
- koñur:** kahverengi, keyifsiz, soğuk 1, 2, 13, 69
- koñirkay:** kahverengi (mec.), soğuk 4

- koñırlat-:** soğumak 18
kora: sürü, ağıl 133
korgan: dayanak, güvenç 57, 133
kork-: korkmak 92, 139, 162
korkınış: tehlike, korku 30, 31, 147
kosıl-: katılmak, ilâve olmak 117
koştastır-: vedalaşmak 21
koy: koyun 73
koy-: koymak (yr. fiil fonk.: kapasite, çabukluk) 46, 80, 87, 109, 132, 160
kozga-: çalkalamak, hareketlendirmek 13, 27
kozi: kuzu, 79, 106
köde: ayak otu 27
kök: gökyüzü 9
kök: gök renkli 80, 96
köleñke: gölge 28, 152
kömeski: gizli 131
kön: kösele, deri 99
köñil: gönül 19, 20, 59, 68, 89, 99, 110, 118, 144, 160
köp: çok 59, 77, 142, 167, 195
kör: mezar 50
kör-: görmek 37, 40, 47, 55, 59, 112, 123, 146, 173, 193
körpe: yorgan 79, 81
körşi: komşu 83
köş-: göçmek 67
köz: göz 46, 47, 53, 55, 57, 120, 123, 137, 139, 144, 154, 155, 156, 164, 177, 178, 184, 186
kula-: yıkılmak 40, 188
kulaz-: boş durmak 11
kulık: tabiat, huy, davranış 111
kulın: kulun, at yavrusu 49
kup-kuv: bk. kuv 196
Kuran: Kuran-ıkerim 132
kurık: at terbiyesinde kullanılan sırık
kurık ber-: sebep olmak 109
kurıt-: tahrip etmek, yok etmek 86
kus: kuş 160, 166
kuşak: kucak, 18
kuşakta-: kucaklamak 41, 96, 133
kutıl-: kurtulmak 107
kutır-: kudurmak 156, 176
kuv: kuru; hâlsiz, bitkin 196
kuv-: kovmak 121, 130
kuvala-: takip etmek, peşini bırakmak 188
kuvar-: kurumak, solmak 90, 128
kuvat: kuvvet, güç 19, 20, 167
kuyın: fırtına 156, 176
kül-: gülmek 47
kün: güneş; hava durumu; gün 3, 8, 9, 19, 21, 39, 40, 52, 61, 65, 68, 71, 92, 98, 99, 110, 113, 118, 120, 122, 142, 149, 162, 191, 192
künbatis: batı 4, 7, 12
küngörüy: yaşama 101
küñgirt: karanlık 4, 12
küñret-: üzme, eza çektirmek 50
küpi: yünlü palto, 69
kürkire: gürelemek, çınlamak 8, 19, 149, 191
küş: güç, kuvvet 47
küşey-: güçlenmek 116
küşti: güçlü 10, 167
küt-: beklemek; bakmak, beslemek 76, 92, 137, 138, 167

kütimsizdik: bakımsızlık 117
küy: şekil, hal, durum 13, 30, 52, 107, 147
küy-: yanmak 125
küye: leke 152
küz: güz, sonbahar 113

– L –

laktır-: atmak, fırlatmak 130
lap et-: pır etmek 12
lüpilde-: (yürek) pır pır etmek 165, 174

– M –

ma/me: soru edatı, krş. ba/be, 170
mal: mal, davar 74, 75, 77, 78, 80, 84, 86, 93, 95, 102, 106, 108, 109, 132
mamık: pamuk 68
mañ: yakında, civarında 131
mañay: çevre, etraf 41, 83, 133, 162
mayıs-: bükülmek 155
mèñgi: ebedî 15
meken: yer, mekân 150
men: ben (şahıs zamiri) 42, 43, 44, 50, 58, 94, 95, 126
men: ile (edat) 21, 78, 79, 80, 111, 96, 99, 107, 121, 131, 132, 155
mertik-: kırılmak 129
meyirimdi: merhametli 112
mezgil: an, zaman, esna 69, 155, 161, 162, 176
mıktı: sağlam, kavi, muhkem 64, 144, 155
miñ: bin (sayı) 154

minez: yüz, surat; davranış 111, 112, 116
momın: sakın 114
moyın: boyun 96
mölşer: civar 187
munday: böyle 126
munı: bk. bul 69
muñ: sıkıntı, keder 24
muñlı: sıkıntılı, kederli 15, 16
murın: burun 81
mülik: mülk 78
müynet: an 19, 46
muz: buz 116
muzda-: soğumak 165, 198

– N –

nıgay-: sağlamlaşmak 115
najagay: yıldırım 12
navkastı: hasta, hastalıklı 144
ne: ne 12, 28, 31, 43, 58, 60, 120, 126, 127, 153
neme: şey 120
nerse: şey, nesne 162, 164, 172
niyet: niyet, fikir 131
nobay: gidişat, plân 92

– O –

obal: günah 95
odan: bk. ol 35
okı-: okumak
epsin okı-: efsun okumak 157
Kuran okıt-: Kur'an okutmak 132
okıs: anîden, birden 164

ol: o (zamir) 35, 66, 80, 81, 97, 100, 102, 105, 109, 117, 131, 132, 144, 149, 160, 167
olar: onlar, bk. ol 80, 81, 100, 105, 109, 132
on: on 5sayı) 34, 73, 196
on-bir: on bir 196
onsuz: bk. ol 144
oñaşa: تنها yer 54
ora-: sarmak 69
oral-: dönmek 68, 131, 194
orın: yer 144
orındı: yernide, uygun 88
orna-: yerleşmek 89, 115
orta: orta 1, 17, 187
osı: şu (zamir) 23, 51, 82, 134, 161, 170, 180, 187
oskır-: ürkmek 190
ot: ateş 178
otur-: oturmak; (yr. fiil: devamlılık, şimdiki z.) 69, 129, 183, 185
oturgız-: oturtmak 46
otuz: otuz 73
oy: fikir 24, 60, 92, 117, 133
oyan-: uyanmak 59
oyla-: düşünmek 131, 180
oylat-: düşündürmek 147

- Ö -

ögeylik: üveylik 111
ökpe: öfke 58, 185
öl-: ölmek 34, 35, 36, 38, 39, 51, 56, 118, 183
ölik: ölü 41, 45, 197
ölüm: ölüm 38, 146

ömür: ömür 48
öne: bütün, tamamen
ön (öne) boyı: bütün vücudu 165
öñ: yüz, çehre 196
örle-: tırmanmak, yukarı çıkmak 188
ös-: gelişmek 116
öş-: sönmek 12, 70
öt-: geçmek 22, 38, 61, 65, 72, 90, 110
öz: öz (üvey değil) 36, 53, 109
öz: kendi 78
özge: başka 45, 107, 168
özi: kendisi 19, 35, 47, 54, 55, 63, 76, 109, 111

- P -

payda: fayda 138
pa/pe: bk. ma/me (soru) 94, 95
pèle: belâ 152
pen: bk. men (edat) 80, 111
per-: elle veya sopayla vurmak 128
peri: peri 143, 150
perişte: melek, ferişte 170
pişin: hâl, duruş, görünüş 47, 63, 91, 114, 122, 146

- R -

rakım: merhamet 49
ret: defa, kere 122, 144

- S -

saba-: dövmek, dayak atmak 121
sabır: sabır 17
sagım: serap 68
sakta-: saklamak, gizlemek 28
sal-: (yr. fiil) koymak 80, 128
ên sal-: türkü yakmak 18

- sala:** dağ kolu 188
salbıra-: sallamp asılı durmak 13
salkın: soğuk (hâl) 2, 14, 17, 30
salt: tek, yalın 5
san: sayı 80, 154
sanda: bk. anda sanda
sarı selev: ayak otu 27
sarıl-: beklemek, beklemekten sararmak 5
sat-: satmak 80
sav: sağ, salim 143
savlık: üç yaşındaki koyun 80, 96
say: kaya 28, 152
say süyegi bosat-: üzme, acı çektirmek 44
sayın: her, (-*gan sayın* = -*dıkça*) 65, 97, 110, 116, 148
sazar-: somurtmak 26
sèvdeger: tüccar 80
selev: bk. sarı selev
sen: sen (zamir) 57, 85, 86, 124
sen-: inanmak 59
senim: güvenç, inanç 83, 115, 124
serik: yoldaş, arkadaş 169
sez-: sezme 92
sezim: his, duygu 69, 99
sır: sır, esrar 26, 28
sırlı: esrarengiz 152, 167
sırt: arka, dış 22, 23, 114
siyaktı: gibi (edat) 4, 12, 19, 21, 161, 172
siyaktan-: ... gibi davranmak 47, 114
siyır: sığır, inek 80
sız: kaygı, üzüntü 90
silkin-: silkmek 27
sodan: bk. sol 46
sogım: hayvan kesimi 80
sok-: vurmak 13, 15, 19, 27, 37, 165, 174, 176
sol: şu (zamir) 8, 16, 33, 40, 46, 48, 52, 59, 60, 80, 125, 130, 131, 133, 147, 163, 166, 168, 191, 193
sonda: bk. sol 48, 80, 193
sonday: şöyle, öyle 5
sondıktan: şundan, şu sebepten 160
soñ: sonra 72, 99, 102, 107, 112, 118, 131, 196
soñğı: sonraki 106
sorlı: zavallı, garip 44, 47, 50, 102, 110, 126
sorluluk: sefalet, zavalılık 91, 122
soy-: kurban etmek 132
soygız-: kurban ettirmek 132
soz-: el uzatmak 92
sön-: sönmek 12
söyle-: konuşmak, söylemek 88, 112, 125
söz: söz 87, 88, 95, 111
suluv: tatlı, güzel 14, 18, 68
suvi-: soğumak, 148
suvık: soğuk 25, 63, 92, 154
suvmanda-: kıpırdanıp durmak, arsızca koşuşmak 27
sürin-: sürünmek 108
sürt-: silmek 55
süy-: sevmek 14, 53, 55
süyek: kemik 44
süyen-: dayanmak 54, 193
süyeniş: dayanak 36
süyretil-: sürüklenmek 27
süysin-: sevinmek 118

- Ş -

şaga: bk. bala şaga 80
şak: an, esna 24
şakır-: çağırmaq 54, 131
şaktı: kadar (yaklaşık ...kadar) 73
şal: ihtiyar 83
şal-: göze çarpmak 164
şalgın: çayır 155
şarşa-: yorulmak 181
şatastır-: yanıltmak 117
şaytan: şeytan 143
şer: kaygı, gaile, 13, 15, 26
şeşe: ana 35, 36, 41, 53, 55, 73, 104, 131, 133, 168
şeyin: kadar, dek 46, 59, 121, 145
şıda-: dayanmak, tahammül etmek 47, 125
şık-: çıkmak; (yr. fiil fonk.: bitiş) 19, 32, 37, 41, 47, 72, 100, 106
şımşı-: çimdirmek 15
şın: gerçek, hakikat 39, 44
şıray: yüz, çehre 123
şırkıra-: çağlamak 18
şoşı-: korkmak 173, 194
şoşın-: korkmak, ürkmek 136, 148, 165
şoşıt-: korkutmak 144, 164
şukı-: dürtmek
közge şukı-: ayıbını yüzüne vurmamak 120

- T -

ta/te: bk. da/de 105, 109, 198
tabırgat: tabiat 14, 17, 18, 19, 20, 25
tagı: tekrar, yine 124, 174

tagdır: takdir, kader 33, 37, 64
tal-: bitap düşmek, yorulmak 181
talas-: dalaşmak, çekişmek 101
talay: pek çok, sayısız kere 144
tamak: aş, yemek 97, 103
taman: ... yönünde, -e doğru 131, 191
tanıt-: göstermek 63
tañda-: seçmek, tercih etmek 146
tañerten: sabah vakti 121
tap-: bulmak 18
tapsır-: teslim etmek, vermek 76
tarmas-: çekişmek 101
tart-: çekmek; kaplamak; dönüşmek 4, 11, 16, 26, 47, 81, 168, 190
tas: taş 79, 128, 130, 156, 158, 182
tasta-: bırakmak, terk etmek 42, 89
tastak: taşlık, taşlı 188
tav: dağ 2, 6, 13, 22, 23, 66, 67, 130, 133, 134, 141, 150, 152, 155, 156, 161, 187, 188, 191
tayak: sopa, değnek 54, 96, 105, 120, 191
taz kalpına tıs-: eski hâline dönmek 99
ter-: dizmek, derlemek 107
terbet-: sallamak 16, 69
tereñ: dipsiz 154
tezet-: çubuklaştırmak 151
tezek: tezek 107
tıkırlat-: tıkırdatmak 188
tılsım: sükûnet 158
tınıştık: sakinlik 4, 159
tıy-: men etmek, uzak tutmak 81
tiken: diken 184
til: dil; çare 14, 18

tılazar: söz dinlemez, yaramaz 107
tile-: dilemek, istemek 48, 50, 51
tirşilik: sağlık, selâmet 118
tiri: diri 68, 139
tiril-: dirilmek, canlanmak 56
tis: diş 179
tiy-: çarpmak; ziyan vermek 95, 104, 120
tize: diz altı, kaval kemiği 128
tizil-: dizilmek 189
togay: orman 153, 155, 163, 166, 190
tolhk: tam 90
tolkın: dalga, hava 16
tolkıt-: dalgalandırmak 20
toñazıt-: dondurmak 20
topas: cahil, kaba 83
töbe: tepe 4, 5, 26
tön-: dönmek 128
tös: göğüs, döş 58
tuñgıyık: çok derin; sırrını açmayan, esrarengiz, 29, 152, 154
tur-: durmak 190; kalkmak 54; yaşamak 112; (yr. fiil fonk.: devamlılık 12, 28, 53, 123, 152, 153, 154, 157, 193; şimdiki zm. 9, 27, 178, 179, 191)
tus: ön, karşı 9, 190
tügel: tam, tamamen 37, 53, 198
tüksiy-: soğumak, sert bakmak 11, 90, 178
tün: gece 4, 18, 22, 27, 28, 32, 79, 82, 121, 140, 143, 144, 148, 150, 151, 152, 154, 155, 156, 159, 178, 187, 189
tüp: ağaç dibi 154

tüs: düş, rüya 14, 17, 58, 59
tüs: yüz, görünüş; renk 80, 119, 148, 164; 156
tüsti: gibi (edat) 68
tuv-: doğmak 35
tuvıskan: akraba 41
tüyil-: bk. kabak > kabagı tüyil - 90

– U –

uğın-: işitmek, duymak 95
uk-: duymak, işitmek 111
ulı: büyük, yüce, 2, 17, 66
ur-: vurmak 124
urıskak: kavgacı, küfürcü 78
urs-: bağırp çağırarak 132
usta-: tutmak, yakalamak 64, 93, 102
uş: uç; göz ucu 186
uş-: uçmak 159, 166
uv: ağu, zehir 102, 110
uvakit: vakit, an; ara, sıra 120, 125, 145, 148, 163, 169, 173, 190, 191
uvat-: avutmak, teselli etmek 55, 69
uvayım: keder, üzüntü 40
uya: yuva 53, 79
uyıkta-: uyumak 55, 79
uykı: uyku 16, 159, 189
uytkı-: (rüzgâr için) dönenmek, dolanmak 176
uzak: uzun zaman; uzun süren 16, 98, 189
uzun: uzun 179

– Ü –

ülken: büyük, kocaman 10, 12, 24, 52, 128, 130

ülkey-: yaşı büyüme 41
ümittendir-: ümitlendirmek 12
ümitti: ümitli 71
ün: ses, seda 21
ünde-: ses çıkarmak 79
ünemi: devamlı, hep 17
ürük-: ürkmek 162, 190, 194
üst: üst, üzere 24, 41, 51, 105, 117, 149
üş: üç (sayı) 5, 99, 187, 193
üşkir-: uğuldamak 157
üy: çadır; ev 22, 41, 80, 121
üyren-: alışmak, âdet edinmek 120
üzdik-: fenalaşmak, kendinden geçmek 122

üzil-: kopmak, parçalanmak 15, 19, 46, 185

- Z -

zaman: zaman 90
zar: kaygı, sıkıntı, hüznün 16, 41, 134
zarla-: üzülme, kederlenme 44, 45, 50, 131
zèrlen-: şikâyetlenme 123 (krş. zar; zarlan-)
zyrat: mezar, kabir 131
zil: öfke, nefret 124
zil: tam, iyice (*zil kara*) 8

AKT. MUSTAFA ÖNER